

Bol Shakespeare katolíkom? II. časť

Mons. Michal Nowodworski

29. septembra 2021 ✝ Spoločnosť

Zdroj: wikimedia commons

pokračovanie I. časti

Shakespearovo dielo

Pokiaľ teda dobové svedectvá neriešia danú otázku, musíme sa pýtať: Akým nábožensko-mravným názorom sa básnik riadi vo svojich dielach? Nejde len o to, ako sa básnikovo vyznanie prejavovalo navonok, ale aký duch hovorí z jeho diela. Ak je Shakespearova poézia plodom tzv. reformácie a protestantizmom, tak má protestantizmus právo používať ju k svojej obhajobe. Ak je však dušou Shakespearovej poézie katolícka viera a katolícke myšlienky, tak prevažná časť tejto poézie bude novým svedectvom sily a hĺbky katolicizmu. V takom prípade budeme nútení priznať dielu anglického básnika rovnaký význam v poézii, aký majú pre filozofiu diela Aristotela a sv. Augustína. Bude zrejmé, že Shakespeare, posledný veľký anglický básnik, je zároveň strážcom katolíckej tradície, usilujúcim sa priviesť späť k tejto tradícii zblúdené myslenie svojej vlasti a novodobej spoločnostiobecne.

Raich, hľadajúc v Shakespearovom diele jeho náboženské presvedčenie, najprv správne poznamenáva, že Shakespeare, ako dramatik, nevyslovuje svoje vlastné názory a zásady, ale myšlienky a pocity postáv, ktoré uvádza na scénu, nie je teda ľahké vyvodiť z nich záver o zmýšľaní autora. Je teda potrebná nemalá prenikavosť a podrobný rozbor, aby človek v hlbokých, živých a osobitých Shakespearovských postavách rozoznal, čo sa môže v ich prípade považovať za vyjadrenie básnikovho presvedčenia a čo nie.

Vyobrazenie duchovných osôb

Autor knihy *Shakespearov postoj ku katolíckemu náboženstvu* delí výsledky svojho bádania na štyri časti. V prvej rozoberá myšlienky a vety veľkého básnika o duchovenstve: o rehoľníkoch, o protestantských kazateľoch a katolíckych kňazoch; ďalej sa zamýšľa nad tým, ako Shakespeare písal o protestantizme a protestantskej náuke, v protiklade ku katolíckemu učeniu; nakoniec uvádza všetky úryvky, v ktorých veľký básnik vyjadruje svoje názory na smrť, Boží súd a spásu. Tri nesledujúce kapitoly podrobne rozoberajú hry (Kráľ Ján, Henrich V., Henrich VIII.), v nich sa najvýraznejšie prejavuje Shakespearov postoj ku katolicizmu.

V úvode svojej knihy Raich úplne oprávnené predkladá svoje poznatky Shakespearovho obrazu rehoľného života. Tzv. reformácia totiž od samého začiatku vystupovala s výnimočnou nenávisťou proti rehoľným rádom. Protestantské Anglicko Shakespearovej doby považovalo zasvätený život za „mníšske tmárstvo a poveru“. Avšak veľký anglický básnik tieto predsudky svojich súčasníkov nezdieľal. Kedykoľvek hovorí o rehoľníkoch, a je to pomerne často, vždy prejavuje takú znalosť rôznych podrobností rehoľných rádom a takú úctu voči nim, akú môžeme očakávať jedine u katolíka, ktorý je v priamom styku s katolíckym cirkevným životom. Kde však básnik čerpal znalosť rehoľného života? Na túto otázku nie je jednoduché odpovedať.

Od zrušenia viac než 600 kláštorov, ktoré v Anglicku pred „reformáciou“ pôsobili, uplynulo pol storočia. Už v roku 1536 žiadal kráľ Henrich VIII. od parlamentu zabavenie majetku 376 menších kláštorov, do ktorých, ako vraví vtedajšie nariadenie, „sa votrela neviazanosť“, zatiaľ čo „vo väčších kláštoroch vládne, vďaka Bohu, poriadok a je prísne dodržiavaný“. V dolnej snemovni narazil kráľov návrh na nesúhlas. Henrich VIII. sa následne na zástupcu snemovne obrátil so slovami: *„Dozvedeli sme sa, že naše nariadenie je spochybňované. Prehlasujeme teda, že musí byť prijaté, inak by sme boli nútení zotáť niekoľko vašich hláv.“*

Kráľovej vôli bolo pochopiteľne učinené zadosť. Následne bolo bez udania ďalších dôvodov zrušených zvyšných 269 kláštorov, v ktorých ešte pred štyrmi rokmi bol „poriadok prísne dodržiavaný“. Po zavedení kalvínskych zásad bol sústavne a cielene živený odpor voči zasvätenému životu, pričom v „Tridsiatich deviatich náboženských artikulách“ anglikanizmu z roku 1563 je katolícke učenie o evanjelických radách nazývané „domýšľavosťou a bezbožnosťou“. Podobné zmýšľanie však u Shakespeara vôbec nenájdeme. Naopak, vo svojich dielach vždy zdôrazňuje ideálnu stránku rehoľných rádom, ktorých ducha dokonale pozná.

Najprv sa pozrime na rehoľníkov zo Shakespearových hier. V bratovi Vavrincovi, ktorý je Rómeovým priateľom a duchovným otcom, a ktorý žehná jeho manželskému zväzku s Júliou, nachádzame postavu dokonalú, mravne čistú, váženú, ktorá odumrela svetu a oddala sa úplne Bohu. Je nutné mať v tvrdom srdci sektársku zaťatosť, aby človek, tak ako to urobil protestant Brooke, nazval počestné a kánonicky právoplatné manželstvo Rómea a Júlie „zneužitím ctihodného mena zákonného manželstva, k prekrytiu hanby ukradnutého vzťahu“.

Rovnako tak ideálne sú vykreslené postavy mnícha Františka v komédii *Mnoho kriku pre nič*, brata Patrika v hre *Dvaja šľachtici z Verony* a kňaza, ktorý vystupuje v komédii *Večer trojkráľový alebo Čo len chcete*, ako svedok zásnub. Veľkú úctu k rehoľníkovi a kňazovi prejavuje básnik najmä v komédii *Niečo za niečo*, kde do úst kniežaťa prezlečeného za mnícha vkladá vážne slová o hriechu a pokání a kde ono knieža tak dôstojne plní svoju úlohu, že nie je možné postrehnúť najmenšiu odchýlku od duchovnej vznešenosti.

Najideálnejšou postavou, s ktorou sa v Shakespearových hrách stretávame, je Izabela z *Niečo za niečo*. Lucio, ktorý prichádza k Izabele, aby ju požiadal o príhovor za jej brata a svojho priateľa vraví:

*„Vy mi pripadáte ako svätá,
ako nebeský a nesmrteľný duch.
S vami ja musím hovoriť úprimne*

ako so svätcom.“ (dejstvo 1., výstup 4.)

A ukazuje sa, že takou Izabela skutočne je, keď s ušľachtilou vážnosťou prosí námestníka kniežata o omilostenie brata, ale dôrazne odmieta jeho návrh zachrániť ho výmenou a obetovaním svojho panenstva:

„Pre brata urobím, čo pre seba.

*Než vydala by som svoje telo hanbe,
krvavé rany po biči by som uniesla
ako rubíny a na smrť chystala sa
ako na vytúžené lôžko.*

Potom Váš brat musí samozrejme zomrieť.

Nakoniec to tak bude lepšie.

*Radšej nech brat raz zomrie,
než aby sestra spasila ho tým,
že sama bude umierať večne.“ (2., 4.)*

Všetko, čo Izabela robí a hovorí, je natoľko **predchnuté** kláštorným zasväteným životom, že sa takmer zdá, ako keby celá hra bola napísaná k oslave panenstva a vyproseniu milostí. Preto zmienené dielo zostalo pre protestantských spisovateľov nepochopené; nechápe ho ani Ulrici. Je totiž nutné byť veriacim katolíkom, aby človek dokázal vnímať náboženský život, ktorý básnik vykreslil v postave Izabely a iných rehoľníkoch.

Shakespeare rovnako uvádza na scénu rad protestantských duchovných. Prvé miesto tu patrí zamilovanému a obmedzenému dvojctihodnému pánovi farárovi, sirovi Ewansovi z *Veselých paní z Windsoru*. Táto postava zohráva tak biednu a smiešnu rolu, že sa v nej Shakespeare chcel zjavne vysmiať anglikánskemu duchovenstvu. Po jeho boku sa radí hlúpy kaplán Nathan z *Márnej lásky snahy*, ctihodný Oliver z hry *Ako sa vám páči* a ďalší. Tieto karikatúry duchovenstva šľahá Shakespeare svojim geniálnym sarkazmom a nič neprepáči ani puritánom. Typ ničomníka a zbabelého rytiera Johna Falstaffa v sebe zahŕňa nemálo puritánskych rysov.

Protestantskí kritici namietajú, že sa v shakespearovskej karikatúre protestantského duchovenstva odráža jedine duch doby. Ale pokiaľ tomu tak skutočne je, tým viac zaráža, že veľký básnik medzi všeobecným pohŕdaním, akému sa v onej dobe tešilo protestantské duchovenstvo, prejavuje takú úctu duchovenstvu katolíckemu.

Až na malé výnimky vystupujú v Shakespearových hrách katolícki biskupi ako predstavitelia zákonnosti a cti, ktorým dokonca i protivníci vzdávajú hold; napríklad biskup z Carlisle a westminsterský opát v *Richardovi II.*, arcibiskup z Yorku v *Henrichovi VI.*, arcibiskup z Canterbury a biskup z Ely v *Henrichovi V.*

Autor vytvára uvedené postavy veľmi zasvätené a vyvodzuje z nich poučné závery. Prehliadnime však túto časť Raichovho diela a pozrime sa bližšie na mravno-náboženské chápanie anglického básnika. O to nám totiž ide predovšetkým. Ak by totiž Shakespeare o duchovenstve, biskupoch a rehoľníkoch hovoril aj prísne a neprívetivo, ešte to nemusí dokazovať jeho protikatolícke zmýšľanie. Príkro o duchovných totiž písali i niektorí stredovekí básnici. Pokiaľ však Shakespeare vo všetkých najdôležitejších pravdách viery zmýšľal a cítil katolícky, tak z toho pochopiteľne vyplýva, že nemohol byť protestant. A práve tak tomu bolo, ako

dokladá nemecký bádateľ Shakespearovho diela.

Shakespearove mravné a náboženské názory

Shakespeare stojí jasne a úprimne na pôde prirodzenej a kresťanskej mravnosti; je mu cudzia „reformačná“ teória odmietajúca slobodnú vôľu, hlásajúca úplnú skazenosť ľudskej prirodzenosti a pohrdajúca dobrými skutkami. V Shakespearových hrách síce nájdeme úryvky prevzaté z luteránskeho protestantizmu, ale básnik ich vkladá do úst Falstaffovi alebo iným skazeným postavám. Falstaff napríklad hovorí v takomto duchu: „*Mám viac mäsa než iní ľudia, a tým rovnako aj viac slabostí*“ (Henrich VI., diel I., 3,3) alebo „*Ked' už aj bohovia sú tak chytľaví, čo majú robiť úbohí ľudia?*“ (Veselé panie z Windsoru, 5, 5). Vrah vojvodu Georga z Clarence hovorí svojmu kumpánovi, ktorého hryzie svedomie: „*Čerta starého, never mu! Bude sa k tebe tak dlho vtierať, až sa rozplačeš.*“ (Richard III., 1, 4)

Kde však hovoria ušľachtilé postavy, tam sa všade stretávame s rýdzou myšlienkou prirodzenej a kresťanskej mravnosti. Vyššie sme spomenuli Shakespearovo chápanie smrteľného hriechu, ktoré vložil do úst rehoľnícke Izabele. Svoj názor na význam prísahy vyjadruje básnik týmito slovami: „*Je veľký hriech, keď prisaháme; lež väčší hriech je zotrúvať v hriešnom sľube.*“ (Henrich VI., I. 5,1)

V Shakespearových dielach nachádzame i samovraždu, ktorá je v súčasnej protestantskej poézii tak oslavovaná. Každopádne, s výnimkou Othella, Rómea a Júlie, sa samovraždy dopúšťajú takí zženštilí pohania, ako Antonius a Kleopatra alebo zločinci ako Goneril a Lady Macbeth, prípadne duševne pomätení ako Ofélia, ktorá si siahne na svoj život. Othello, chytený do osídíel premúdrených ničomníkov, zmietaných náruživosťou, sa rozhodne vykonať sám na sebe trest smrti. Rómeo a Júlia sú skutočnými obeťami vonkajších okolností, ktoré síce ich čin neospravedľujú, ale ako sám Shakespeare objasňuje: „*Svet nepozná povest' tak smutnú, ako o Rómeovi a Júlii*“ (Rómeo a Júlia, 5,3). Odsúdenie samovraždy nájdeme u Shakespeara na mnohých miestach, najmä v Hamletovi.

Oproti dvadsiatemu druhému článku anglikánskeho vyznania, ktorý otvorene popiera katolícke učenie o očistci, odpustkoch a účte k svätým, Shakespeare pri každej príležitosti podáva svedectvo viery v tieto pravdy, ktoré novotári odmietali. A tak napríklad duch Hamletovho otca s veľkou hrôzou hovorí o trestoch v očistci:

„*Som duch tvojho otca.
Súdené mi je v noci obchádzať
a vo dne v plameňoch potom držať pôst,
v očistnom ohni potom páliť všetky hriechy,
ktoré som páchal za živa. A keby som
smel rozprávať ako trpím vo väzení,
najsľabším slovom tohto príbehu
utýral by som ti dušu, zmrazil krv
a oči by ti vystrelili z jamôk
ako hviezdy zo svojich sfér, tvoj upravený
účes by sa rozpadol a každý vlas
by hrôzou vstal ako osteň dikobraza.
Tajomstvo večnosti však nesmiem vykričať
do uší smrteľníka.*“ (1,5)

(Pokračovanie)

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/bol-shakespeare-katolik-ii-cast/>